

ОСОБЛИВОСТІ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧОГО КАПІТАЛУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Розглянуто роль ефективного використання виробничого капіталу, як одного з чинників, що дає змогу підвищити прибуток та покращити ефективність діяльності у харчовій галузі. Проведено аналіз факторів, впливаючих на рентабельність виробничого капіталу.

In the offered article, the author examines the role of use of production capital, as one of the factors, that makes possible to increase profit and to improve efficiency of activity in food branch. Analysis of factors, which influence to profitableness of production capital.

Харчова індустрія, є і залишається стратегічною галуззю народного господарства, від якої залежить добробут українського народу. Виходячи із суттєвого значення галузі в економічному і соціальному зростанні суспільства, її відтворення та прискорений розвиток є важливою передумовою подолання кризових явищ і забезпечення стійкого економічного розвитку.

За даними Державного комітету статистики України індекси виробництва продукції харчової промисловості та перероблення сільськогосподарських продуктів в цілому по Україні збільшились: в 2003 р. на 11,6 % були більше за індекси 2002 р., та на 1,6 % 2001 р., що складає до попереднього року 120,0 %, однак рентабельність операційної діяльності з кожним роком залишається на низькому рівні: у 2003 р. вона в порівнянні з 2002 р. зменшилась на 0,6%, а в порівнянні з 2001 р. збільшилась на 6,7% і склала 2,7% [2,с.62]. Така низька рентабельність операційної діяльності у харчовій промисловості привела до того, що значна частина підприємств галузі завершила свою діяльність у 2002 р. зі збитком на загальну суму понад 35 млн. грн. [1,с.39].

У Одеському регіоні в 2002 р. кількість підприємств, які функціонують у харчовій промисловості та переробленні сільськогосподарських продуктів дорівнювала 137, із них 57 підприємств завершили свою діяльність із збитком на загальну суму 50,039 млн. грн.; у 2003 р. кількість підприємств вже зменшилась на 5%, а збиток - був у 2,3 рази більше за прибуток і дорівнював 87,627 млн.грн.; за 1 півріччя 2004 р. кількість підприємств зменшилась на 13% , із них 42 підприємства одержали збиток у 1,5 рази більший ніж прибуток рівний 37,783 млн. грн. [3,с.15].

На нашу думку, для того, щоб збільшити долю прибутку та покращити ефективність функціонування діяльності цієї галузі у регіоні треба приділити більше уваги проблемам ефективного використання виробничого капіталу, як визначального фактора виробництва у виробничому процесі.

На мікрорівні у рамках теорії фірми проблеми ефективного використання виробничого капіталу, як одного з факторів запобігання наступу кризової ситуації у діяльності деяких господарюючих суб'єктів, почали розглядатися лише в останні десятиріччя під час розглядання господарчих циклів підприємства такими вченими, як Х. Чейз, М. Хаммер, Ж. Франшон, І. Романэ та іншими, з вітчизняних економістів можливо відзначити І.А. Бланка, Л.О. Лигоненко, В.О. Василенко, О.О. Терещенко.

Сред сучасних економічних теорій, поєднаних з підприємницькою діяльністю у

вимогах ринкової системи господарювання, центральне місце займає дослідження взаємозв'язку категорій прибутку та капіталу підприємства. В системі цього взаємозв'язку прибуток розглядається як результат ефективного використання капіталу у виробничому та інвестиційному процесі, як результат обороту капіталу підприємства у цілому. Отже в процесі характеристики прибутку слід розглянути основні форми його взаємозв'язку з використанням капіталу.

Оснovoю використання капіталу, спрямованого на забезпечення формування прибутку підприємства, складає його характеристика як виробничого ресурсу. Використовуваний у цих цілях у процесі виробництва товарів та послуг капітал, поряд з іншими виробничими ресурсами, характеризується в економічній теорії як фактор виробництва, під яким розуміється економічний ресурс, задіяний у виробничому процесі та який робить вирішальний вплив на результати виробництва.

У загальному комплексі використовуваних факторів виробництва капітал виступає з'єднуючою ланкою, визначальною у ціленаправленому взаємозв'язку усіх інших видів виробничих ресурсів. За рахунок грошового капіталу, який вкладається у виробничу діяльність, здобуваються необхідні природні та інформаційні ресурси, залучаються основні засоби, сплачується праця робітників на первинній стадії виробництва продуктів та інше.

Реальний капітал, в першу чергу, у вигляді засобів праці забезпечує ефективне використання інших факторів виробництва у виробничому процесі.

Визначальне місце в теорії використання капіталу, спрямованого на забезпечення формування прибутку підприємства, відводиться характеру його обороту. Під оборотом капіталу розуміється процес безперервного його руху в економічній системі підприємства, який супроводжується послідовним перетворенням однієї його форми в іншу [4,с.34].

Властиві найбільш істотні різниці у кругообігу капіталу, який використовується у виробничому та інвестиційному процесі. Капітал, використовуваний у виробничому процесі (як фактор виробництва), на протязі свого кругообігу функціонує в трьох основних формах – грошовій, виробничій і товарній.

На першій стадії капітал у грошовій формі авансується в конкретні фактори виробництва – засоби праці, предмети праці – перетворюючись тим самим у виробничу форму; на другій стадії капітал в процесі виготовлення продукції поступово перетворюється в товарну форму; на третій стадії товарний капітал по мірі реалізації вироблених товарів та послуг перетворюється в грошовий капітал.

В процесі обороту різні види виробничого капіталу характеризуються різною інтенсивністю руху. Одна частина виробничого капіталу у формі засобів праці функціонує на протязі тривалого періоду; інша його частина використовується в процесі виробництва продукції одноразово. У відповідності з цією ознакою у складі капіталу, використовуваного у виробничому процесі, прийнято виділяти основний капітал (капітал, авансований у засоби праці, який характеризується тривалим циклом обороту) і оборотний капітал (капітал, авансований в предмети праці, і який характеризується відносно коротким циклом обороту). Довгочасність одного обороту виробничого капіталу характеризує період часу, на протязі якого здійснюється повний цикл його кругообігу.

На тривалість обороту виробничого капіталу впливають такі основні фактори: співвідношення використовуваного основного та оборотного капіталу; співвідношення активної та пасивної частини основних засобів; структура оборотного капіталу; використовувані методи та норми амортизації основних засобів та нематеріальних активів; середня тривалість виробничого (операційного) циклу; співвідношення обсягів реаль-

ного та фінансового інвестування; стадія кон'юнктури товарного ринку, яка вирішує інтенсивність реалізації продукції.

Інакше кажучи, для того, щоб дати відповідь на питання чи приносить капітал прибуток, необхідно скористатися показником рентабельності активів підприємства.

Рентабельність сукупних активів розраховується за бухгалтерським (балансовим) прибутком – це найбільш загальний показник в системі характеристик рентабельності, відображаючий розмір прибутку на одиницю вартості капіталу. Даний показник ще називають нормою прибутку. Рівень рентабельності виробничого капіталу повинен бути достатнім, щоб забезпечити очікувану рентабельність власного капіталу, виплату відсотків за кредит та податки.

Об'єктом нашого дослідження стала ефективність використання виробничого капіталу підприємством ВАТ “Одесхарчокомбінат”, яке займається виробництвом кави, супів та харчових концентратів, з 2000 р. воно опинилось у кризовому стані. Чистий збиток на даному підприємстві у 2003 р. дорівнював 56 тис. грн., ця сума збитку становить 42 % від суми збитку 2002 р. і 5,4 % 2001 р. Підприємство зуміло у 2004 р. запобігти настанню процедури банкрутства завдяки розробленій стратегії виходу з кризи.

У якості одного з елементів програми по виходу з кризи було дослідження факторів, впливаючих на рентабельність виробничого капіталу, яке ми наведемо у таблиці 1.

Таблиця 1

Аналіз показників – факторів, впливаючих на рентабельність виробничого капіталу на ВАТ”Одесхарчокомбінат”

№ п/п	Показники	Роки		Відхилення (+; -)
		2003	2004	
1	2	3	4	5
1.	Прибуток звітного періоду, тис. грн.	-56	17	73
2.	Обсяг реалізації продукції (робіт, послуг), тис. грн.	6532	15170	8638
3.	Средньорічна вартість основних виробничих засобів, тис. грн.	5620	5332	-288
4.	Средньорічна вартість матеріальних оборотних коштів, тис. грн.	5767	7082	1315
5.	Рентабельність реалізованої продукції, %	-0.86	0.11	0.97
6.	Коефіцієнт фондвіддачі	1.16	2.85	1.69
7.	Коефіцієнт оборотності матеріальних оборотних коштів	1.13	2.14	1.01
8	Коефіцієнт загальної рентабельності виробничого капіталу, %	-0.49	0.14	0.63

За даними аналізу таблиці 1 видно, що підприємство у 2004 р. змогло отримати прибуток, який в порівнянні з 2003 р. зріс на 73 тис. грн., і склав 17 тис. грн. Цей фактор у повній мірі вказує на спроби підприємства розробити стратегію виходу з кризи.

В 2004 р. величина загальної рентабельності виробничого капіталу збільшилась в порівнянні з 2003 р. на 0,63 % і склала 0,14 %.

Факторний аналіз виявив, що збільшення прибутку на 1 грн. реалізованої продукції привело до зростання рівня рентабельності на 0,55 %; збільшення фондвіддачі

основних виробничих фондів зумовило збільшення рентабельності на 0,03 %, а також збільшення оборотності матеріальних оборотних коштів на 0,05 %. Наибільш важливим фактором, впливаючим на збільшення загальної рентабельності виробничого капіталу стало збільшення прибутку на 1 грн. реалізованої продукції.

Збільшення оборотності матеріальних оборотних коштів в 2004 р. на 1,01 грн. порівняно з 2003 р. відбулося за рахунок скорочення тривалості обороту виробничих запасів в 2004 р. на 51 день. Це указує на збільшення обсягів виробництва та реалізації продукції в 2004 р. та відсутність у підприємства наднормативних запасів сировини та матеріалів, а також зменшення тривалості обороту готової продукції в 2004 р. порівняно з 2003 р. на 28 днів, яке вказує на збільшення попиту на вироблену продукцію.

Фондовіддача основних виробничих фондів збільшилась на 1,69 грн. порівняно з 2003 р. і склала 2,85 грн. Це відбулося за рахунок зниження цілодобових простоїв на 31 % та зниження внутрізмінних простоїв на 17%, а також збільшення коефіцієнту інтегрального завантаження на 35 % і посиленню соціальних факторів.

Для того, щоб більш детально дослідити причини збільшення фондовіддачі необхідно проаналізувати рух основних виробничих фондів на підприємстві у таблиці 2.

Таблиця 2

Аналіз руху основних виробничих фондів на підприємстві ВАТ "Одесхарчокомбінат" за період з 2003 по 2004 роки".

(тис. грн..)

№ п/п	Показники	Роки		Відхилення (+; -)
		2003	2004	
1	2	3	4	5
1.	Залишок на початок року	13771	12375	-1396
2.	Надійшло	202	118	-84
3.	Вибуло	1238	344	-894
4.	Залишок на кінець року	12735	12509	-226
5.	Знос на початок року	8004	7262	-742
6.	Знос на кінець року	7262	7318	56
7.	Знос за рік			
	Коефіцієнти руху ОФ :			
8	оновлення	0,016	0,009	-0,007
9	вибуття	0,09	0,028	-0,062
10	зносу	0,57	0,585	
11	придатності	0,43	0,415	
12	поширення	-0,075	-0,018	0,093

Виходячи з аналізу наведених даних за період з 2003 р. по 2004 р. вартість основних засобів на підприємстві ВАТ "Одесхарчокомбінат" зменшилась у 2004 р. порівняно з 2003 р., цей фактор свідчить про скорочення підприємством своїх виробничих потужностей.

Скорочення вартості основних засобів в 2004 р. порівняно з 2003 р. склало 226 тис. грн.

Аналіз якісного стану основних засобів проведемо за допомогою коефіцієнтів технічного стану та їх використання у виробничому процесі.

Одним з узагальнюючих показників, які характеризують технічне оновлення основних засобів є коефіцієнт оновлення.

На підприємстві в 2004 р. основні засоби оновлювались менш інтенсивніше, ніж в 2003 р. Про це свідчить значення коефіцієнта оновлення, який: в 2004 р. був менший на 44 % показника 2003 р. і склав 0,009.

Коефіцієнт вибуття показує, що в 2004 р. основних засобів вибувало по різних причинах (продажу, вибуття за рахунок ветхості, зносу та ...) набагато менше ніж в 2003 р. Значення даного коефіцієнту в 2004 р. на 6,2 % менше значення 2003 р.

Якщо комплексно оцінювати вартість оновлених основних засобів та вибувших за весь аналізований період, то можна сказати, що підприємство не мало можливостей для розширення. Це видно зі збільшення сум вибувчих фондів над тими, що надійшли. Отже для збільшення обсягу виробництва продукції була зроблена ставка на інтенсивне використання основних засобів, про це свідчить збільшення з фондівіддачі в 2004 р. порівняно з 2003 р. на 1,69 грн.

Далі звернемося до коефіцієнту зносу. Слід відзначити, що фізичний знос основних засобів неминучий. Однак розмір його можна скоротити завдяки догляду за основними фондами, профілактичного огляду, ремонту та раціонального їх використання.

За даними аналізу зношеності основних фондів можна сказати, що коефіцієнт зношеності в 2004 р. був більше, ніж в 2003 р. на 0,015 і склав 0,585.

З показником, який характеризує ступінь зносу, тісно зв'язаний показник придатності.

Чим вище коефіцієнт зносу, тим гірше якісний стан основних засобів, а отже, і нижче коефіцієнт придатності.

Дану ситуацію ми можемо спостерігати на аналізованому підприємстві: так як коефіцієнт зносу із року і рік зростає, то коефіцієнт придатності, навпаки, убуває: в 2004 р. цей коефіцієнт порівняно з 2003 р. зменшився на 2%. Інакше кажучи, питома вага незношеної частини основних засобів в загальній вартості поступово зменшується. На це слід звернути увагу, але так як зменшення питомої ваги проходить малими темпами, ситуацію, яка склалась, можливо змінити в кращий бік.

Завершальним у нашому аналізі якісного стану є коефіцієнт поширення.

Динаміка цього коефіцієнту показує відсутність рівня приросту основних фондів за період з 2003 по 2004 р. Це вказує на відсутність відрахувань з прибутку та амортизаційного фонду на поширення парку основних засобів, так як підприємство перебуває у кризовому стані, і немає достатньої кількості грошових коштів на здійснення капітальних вкладень.

Оцінюючи підсумки діяльності досліджуваного нами підприємства, необхідно відзначити наявність чистого прибутку в 2004 р. у розмірі 17 тис. грн., який свідчить про бажання підприємства вийти з кризи. Збільшення прибутку відбулося в тому числі за рахунок ефективного використання виробничого капіталу порівняно з попереднім роком: збільшився коефіцієнт змінності на 35%, відбулося збільшення заробітної платні робітникам за рахунок скорочення управлінського персоналу на 38% і інші.

Але одним з негативних факторів, гальмуючих ефективну діяльність підприємства, на наш погляд, продовжує залишатися велика питома вага накладних видатків. Частина з них виникла в наслідок того, що так як ВАТ "Одесхарчокомбінат" було підприємством всесоюзного масштабу, то відповідно і потужності підприємства були розраховані на більш ширше коло споживачів усього пострадянського простору. Великий філософ Геракліт казав: "Все тече, все змінюється", і в той період, коли наша країна опинилася на шляху трансформації економіки, ринок став конкурентним і відкрилася велика кількість стратегічних вікон, у які швидко ввійшли підприємства з більш ефективною стратегією розвитку. Відповідно з'явилося багато ідентичної продукції, яка пе-

реважала по якості продукцію комбінату, була дешевше і різноманітніше за асортиментом, більш розрекламована, краще естетично оформлена.

Наявність на українському ринку кави таких потужних конкурентів як СП “Галка”, “Крафт – Якобс”, “Нескафе” примусило комбінат зайняти другорядну роль, він втратив більшу частину ринку збуту своєї продукції; в 2001 р. він володів менше ніж 1 % ринку кави; і не зміг швидко пристосуватися до існуючих умов, в наслідок чого виробничі потужності виявились завантаженими лише на 30%. Наявність великої кількості невикористаних площин, зношеного обладнання негативно вплинуло на ефективність використання основного капіталу підприємства.

Розв’язок проблеми, на наш погляд, полягає в консервації обладнання з метою зняття його з балансу; проведенні операцій зворотного лізингу, під час якого раніш придбані у власність основні засоби продаються лізингодателю з одночасним формуванням договору їх фінансового лізингу; оренді обладнання, раніш наміченого до придбання під час оновлення основних засобів та інших необоротних активів, а також намагатися оновлювати необоротні активи за рахунок поточного та капітального ремонту.

Підприємство здобуло визначених успіхів у діяльності в 2004 р., що безперечно є позитивним моментом у діяльності, але коефіцієнт фінансової залежності зріс у 2004 р. порівняно з 2003 р. на 0,007 і склав 1,29 грн., і щоб підприємство надалі залишалося фінансово стійким, необхідно дотримуватися наведених рекомендацій на перспективу.

Таким чином, розгляд форм взаємозв’язку прибутку та виробничого капіталу показує, що виробничий капітал завжди потенційно спроможний генерувати прибуток за умови ефективного його використання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сичевський М.П. Стан та пріоритетні напрями розвитку харчової промисловості в Україні// Економіка АПК . - 2004 . - №1. - С. 38 – 42.
2. Статистичний щорічник України 2003 рік. - К.: Консультант, 2004 - 593 с.
3. Данные Госкомстата по Одесской области за 1 полугодие 2004 года - О. , 25 с.
4. Бланк И.А. Управление прибылью. - К.:Эльга, 2002 . - 752 с.
5. Селезнёва Н.Н., Ионова А.Ф. Финансовый анализ : учебное пособие. - М.: Юнити - Дана, 2002. – 479 с.